

Николина Хавран

nikolina.tutus@ff.uns.ac.rs

Универзитет у Новом Саду

Филозофски факултет

<https://orcid.org/0009-0003-9350-9163>

Поглед изнутра

(*Прејиска Савке Суботић* / приредила Наташа Катић – Нови Сад:
Матица српска, 2023, 192 стр. ISBN 978-86-7946-461-3)

Савремена читалачка публика са ликом и делом Јелисавете Савке Суботић у протеклих неколико година могла се подробније упознати захваљујући публикацијама које су врло успешно пробудиле сећање на њу, али, по свему судећи, и интересовање за један обухватнији поглед на њен богати друштвени и књижевни рад. Плод једне такве заинтересованости, проистекле, пре свега, из осећаја великог поштовања према именованој Српкињи, знаменитој Новосађанки, представља и приређена збирка њених изабраних писама, која су највећим својим делом сачувана у Рукописном одељењу Матице српске, објављена под насловом *Прејиска Савке Суботић*, настала трудом и залагањем Наташе Катић.

Прејиска Савке Суботић, поред свог кључног дела који броји преко стотину писама („Преписка Савке Суботић”, 11–167), садржи и предговор – „КО ЈЕ САВКА СУБОТИЋ? ИЛИ: О преписци Савке Суботић” (5–10), „Прилоге” (169–179), „Напомене приређивача” (181) и „Именски регистар” (183–186). У уводном тексту Наташа Катић представља најосновније податке о животу, друштвеној, културној и књижевној делатности Савке Суботић, притом се не устежући да искрено проговори о мотивима који су је подстакли да крене путем једног овакво захтевног истраживачког подухвата, али и о преовлађујућем незнању о јунакињи овог штива, и даље присутном у нашем друштву. Предговор тако функционише као својеврсна скица Савкиног карактера и доба, што читаоцу пружа добру основу за дубље разумевање текстова који након њега следе.

Срж публикације јесте сама збирка изабраних писама груписаних према пошиљаоцу, односно адресату, и (у оквиру одређеног одељка) сортираних хронолошки, при чему су писма на страним

језицима, немачком и француском, наведена у свом изворном облику и у савременом преводу на српски језик. На крају сваке епистоларне целине, Наташа Катић читаоца упознаје са особама са којима је Савка Суботић размењивала писма или са значајним друштвено-политичким околностима времена у којем је писмо настало, обезбеђујући тиме контекст неопходан за стварање живописније и веродостојније слике динамичног духа и дела Савке Суботић. Поред тога, за велику похвалу су марљивост и истрајност да се сваки траг о могућем објављивању текстова Савке Суботић у тадашњим часописима и листовима, најављеним у објављеној преписци, испрати и утврди да ли су ти текстови заиста објављени, и ако јесу – где и када.

Посвећеност је уочљива и у одабиру фотографија, „Прилога”, саме Савке Суботић, њеног супруга Јована Суботића, синова Дејана и Озрена, унука Ивана, као и оригиналних рукописа неколицине њених афоризама, писама и разгледница, које на примерен начин допуњују читаочева слику о Савки Суботић и њеним саговорницима по перу. Више појединости о принципима свог рада Наташа Катић саопштава у закључном тексту, „Напомени приређивача”. Поред оних већ изнетих података, читалац сазнаје и да је пред њим текст сачуван у свом изворном облику, што, без обзира на граматичка или правописна одступања у односу на савремену норму српског језика, доноси извесну драж и дух прошлог времена. Рад на публикацији Наташа Катић завршава топлим речима захвалности упућеним својој професорки Зорици Хаџић Радовић, колегиницама и колегама из Рукописног одељења Матице српске и својој породици. „Именски регистар”, који је саставио Бранислав Карановић, читаоцу пружа могућност лаког и циљаног читања, што се свакако може сматрати још једном добром особином ове публикације, врло корисном за све будуће истраживаче краја нашег XIX и почетка XX века.

Успешност приређене збирке писама сразмерна је њеној способности да пажљивом читаоцу пружи увид у, мање приватне, а више пословне, вишедеценијске активности Савке Суботић (најстарије писмо датирано је 1884. годином, а најмлађе 1913). Завидан обим њених интересовања лако је уочљив већ на основу броја и занимања личности, како нашег, тако и иностраног поднебља, са којима је одржавала преписку. Реч је о укупно тридесет и једној особи, не рачунајући председнице, потпредседнице или секретаре преко двадесет женских добротворних задруга и њихових подружница. Међу њима налазе се чланови породице – брат Милан Савић (28–36), братаница Владислава Полит (85–90), синови Озрен (118–120) и Војислав Суботић (121–122), кума Ленка (81–84), многобројне тадашње угледне личности, представници српске политичке, друштвене, публицистичке, научне,

глумачке, позоришне, музичке, књижевне и просветне сцене – Аркадије Варађанин (13–20), Стеван В. Поповић (21–23), Милош Цветић (24–25), Косара Цветковић (26–27), Ристо Кисић (44–45), Стоја и Никола Т. Кашиковић (46–53), Тихомир Остојић (56–58), Васиљ Грђић (63–64), Јован Грчић (75–80), Стефан Илкић (91–92), као и европски културни и хуманитарни радници, поштоваоци и подржаваоци прегалаштва Савке Суботић – попут М. Х. Морисона (M. H. Morrison) (72–74), Бернхарда Минца (Bernhard Münz) (95–100), Јозефа Андерлеа (Josef Anderle) (101–104) и Роберта Еда (Robert Eude) (126–127). Као посебно важне, с обзиром на доминантну црту рада Савке Суботић, могу се издвојити чланице женских добротворних друштава широм простора где је живео српски народ (од Суботице, Сомбора, Сентомаша, Беле Цркве, Старог и Новог Бечеја, Новог Сада, Земуна, Београда, Митровице, Ирига, Руме, Пожаревца, Ниша, до Сарајева, Загреба, Осека, Дубровника, Вуковара, Будимпеште, Беча и Сан Франциска). Као истрајне боркиње за женска права, еманципацију жена и промовисање женског доприноса развоја српске културе и уметности, које су Савку Суботић сматрале својим узором и предводницом, издвајају се Катарина Г. Поповић (37–38), Дафина Протић (54–55), Јелица Беловић Бернациковска (59–62), Даринка Поповић (65–66), Катинка Бикар (70–71), Зорка Јанковић (106–112), Вукосава Шимић (113), Катарина Холецова Зоринич (123–125) и друге.

Са својим кореспондентима Савка Суботић је у највећој мери размењивала савете, упутства, мисли и идеје везане за рад на пољу унапређења живота жена у српском народу, али и шире, у свесловенском свету. Одређени део њене преписке односи се и на сопствени књижевни рад, као и на публикавање књижевне заоставштине њеног супруга, Јована Суботића. У писмима у којима преовлађује такозвана пословна тематика, види се да Савка Суботић израста у веома цењену жену свога доба, предводницу и учесницу организованих друштвених, уметничких и научних активности, хуманитарну радницу, вешту говорницу, узор многим женама и радо тражену саговорницу и сарадницу. О томе најверније сведоче бројни позиви за учешће на разним свечаностима, позиви на сарадњу са водећим часописима, као и немали број изречених похвала – она је „најодличнија и најмудрија Српкиња” (46), „Српкиња патријоткиња” (54), „највећа и најдичнија Српкиња” (60), „живи примјер и узор свијема Српкињама” (115), чије је име „по свем српском свету чувено и слављено” (75).

Знатно мањи број писама пружа поглед у потпуно лични, од јавности брижљиво чувани, живот. То су, пре свега, писма размењена са Стеваном В. Поповићем, Душаном Јовановићем, Миланом Савићем,

Владиславом Полит, Озреном Суботићем, Војиславом Суботићем и црногорским двором. На основу њих, предузимљиву, практичну и увек одлучну Савку Суботић, која је у сваком тренутку спремна да другима пружи речи похвале и охрабрења, могуће је видети као удовицу (забринуту за будућност своје деце), као брижну мајку (која стрепи за свог сина у туђини и која се не устеже да потражи помоћ и од црногорског краљевског пара не би ли га пронашла), као стрпљиву и посвећену тетку (која радо размењује животно искуство и стечену мудрост са својом братаницом), и као надасве топлу, брижну и емотивну жену.

Управо у моћи ове књиге која на један ненаметљив начин, из много углова, осветљава своју хероину, и која видљивим чини како њену друштвену и културну ангажованост, тако и оне скривене особине њеног духа и стања њене душе, темеље се њена највећа лепота и вредност. Њен допринос сразмеран је живости приказане личности. С обзиром на то да читајући изабрана писма човек данашњице заиста без тешкоће успева да, не само наслути, него и осети нешто од снаге, упорности и преданости жене која је овај свет напустила пре више од једног века, може се рећи да тај допринос свакако није мали. Он је утолико већи уколико се у обзир узме и жива слика српског и европског друштва касног XIX и раног XX века. Њена стремљења, као и атмосфера и политичке прилике се, попут мозаика, могу склопити на основу одређених делова готово сваког писма. Све то скупа ову публикацију чини корисним штивом како за будућа научна истраживања о уделу Савке Суботић у развоју српске културе, тако и за истраживања наведеног периода српске прошлости. Поред тога, *Прејиска Савке Суботић* је топла препорука свима који желе да се упознају са овом изузетном женом и на тај начин одају почаст њеној одлуци да свој живот несебично посвети једном вишем и племенитом циљу – културном унапређењу народа којем је припадала.

Nikolina Harvan
nikolina.tutus@ff.uns.ac.rs
University of Novi Sad
Faculty of Philosophy

An Insight From Within: Savka Subotić's Correspondence